

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Декан факультету
педагогіки і психології
Бондар В. І.

(підпис)

« ____ » _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
вибіркової навчальної дисципліни

«ОСВІТНІЙ МОНІТОРИНГ ІНКЛЮЗИВНИХ ПРОГРАМ»

освітнього рівня «магістр»

галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

спеціальності 012 Дошкільна освіта

Шифр за навчальним планом ВВ1.4.02

ОПП «Дошкільна та інклюзивна освіта»

Київ 2019

I. Опис дисципліни
Шифр дисципліни ВВ1.4.02

Загальна характеристика дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни		Методи навчання і форми контролю		
Галузі знань 01 Педагогічна освіта	Кількість кредитів – 4		<p>Методи навчання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - стимулювання й мотивації навчання, спрямованих на формування інтересу до майбутньої професійної діяльності; - організації і здійснення навчально-пізнавальних дій, - контролю та самоконтролю, - індивідуалізованого спілкування студента з викладачем через мультимедійні засоби, - використання мультимедійних освітніх технологій у процесі самонавчання (друковані, аудіо-, відеоматеріали та навчальні матеріали, що надходять з комп'ютерних мереж). 		
Спеціальність 012 Дошкільна освіта	Загальна кількість годин				
Освітній рівень магістр	Денна	Заочна			
Вибіркова	Лекції				
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом 1,2	-	8			
	Семінарські (практичні) заняття				
				-	6
				Лабораторні заняття	
				-	-
				Індивідуальна робота	
			14	-	
			Самостійна робота		
	78	106			
Семестр 2,3	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС:		Форми поточного контролю: модульний контроль		
Тижневе навантаження (год.):	-			Форма підсумкового контролю: залік	
- аудиторне: 2					
- самостійна робота: 4,6	42/78				
Мова навчання українська					

Предмет вивчення навчальної дисципліни - форми, методи, технології моніторингових досліджень, здатних створити інформаційну основу для ефективного впровадження інклюзивної освіти.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна базується на знаннях студентів філософії інклюзії, управлінських аспектах розвитку інклюзивного закладу дошкільної освіти, інноваційних технологій розвитку дітей дошкільного віку, здійснення моніторингу освітніх процесів.

Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Освітній моніторинг інклюзивних програм» забезпечення підготовки майбутніх управлінців у сфері дошкільної освіти до розвитку інклюзивних дошкільних закладів, оцінки ефективності розвитку інклюзивних програм на рівні закладу освіти, здійснення моніторингу усіх аспектів освітньої діяльності в умовах інклюзії.

Завданнями навчальної дисципліни «Освітній моніторинг інклюзивних програм» є:

- ознайомити студентів із ефективним науково доведеним механізмом реалізації інноваційних перетворень освітніх систем;
- сформувати уявлення про моніторинг як одну із форм підвищення якості інклюзивної освіти на рівні закладу освіти;
- ознайомити із особливостями організації та проведенні моніторингу в інклюзивному освітньому процесі;
- формувати навички використання «індексу інклюзії» в розвитку інклюзивних програм ЗДО;
- сприяти розвитку цінностей інклюзії в професійній діяльності.

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<p><i>Знати</i> про сучасні підходи до трактування поняття «моніторинг в інклюзивній освіті», види, напрями та функції освітнього моніторингу.</p> <p><i>Вміти</i> планувати заходи із моніторингу інклюзивних практик на рівні закладів дошкільної освіти.</p>	<i>Загальні, фахові.</i>
2.	<p><i>Знати</i> структурно-функціональну модель інклюзивного закладу освіти, універсальні індикаторів оцінки розробленої моделі, механізму здійснення самооцінки закладом власних можливостей щодо запровадження інклюзивної форми навчання, самовдосконалення в процесі переходу до інклюзії.</p> <p><i>Вміти</i> стимулювати розвиток інклюзивної компетентності педагогів щодо роботи в умовах інклюзії.</p>	<i>Загальні, фахові.</i>
3.	<p><i>Знати</i> історію розробки «індексу інклюзії», індикатори і запитання, процедурні основи використання «індексу інклюзії» для розвитку інклюзивних програм.</p> <p><i>Вміти</i> планувати, організовувати, збирати та узагальнювати інформацію щодо рівня розвитку інклюзивного закладу дошкільної освіти, розробляти рекомендації щодо підвищення якості функціонування інклюзивного освітнього середовища.</p>	<i>Загальні, фахові.</i>

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення дисципліни відводиться 4 кредити ЄКТС 120 годин.

№ п/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна форма навчання)				
		Аудиторні	Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні	СРС.	Аудиторні	Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні	СРС.
1.	Теоретичні основи освітнього моніторингу в умовах інклюзії.	4	-	-	-	34	4	2	2	-	30
1.1	Система моніторингу як одна із форм підвищення якості інклюзивної освіти.	2	-	-	-	6	0,5	0,5	-	-	6
1.2	Організація та проведення моніторингу в інклюзивному освітньому процесі.	2	-	-	-	10	1,5	0,5	1	-	12
1.3	Використання «індексу інклюзії» як інструменту моніторингу запровадження інклюзивних підходів в закладі дошкільної освіти.	2		-	-	6	1	-	1	-	6
2	Технологічні засади оцінювання, створення та розвитку інклюзивної практики в закладі дошкільної освіти	2			-	38	4	2	2	-	34
2.1	Напрями оцінювання створення та розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища.	2			-	8	1	1	-	-	6

2.2	Інструменти оцінки створення й розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища: індикатори та запитання.	2			-	8	-		-	-	6
2.3	Створення плану інклюзивного розвитку закладу дошкільної освіти.	2			-	8	2	1	1	-	8
Разом		14	-	-	-	78	14	8	6	-	106

IV. Зміст дисципліни

№ п/п	4.1. назва модулів, тем та їх зміст	Кількість годин	
		всього	в т.ч. лекційних
	<p><u>Модуль I. Теоретичні основи освітнього моніторингу в умовах інклюзії.</u></p> <p>Тема 1. Система моніторингу як одна із форм підвищення якості інклюзивної освіти. Мета, об'єкт і предмет освітнього моніторингу в умовах інклюзії. Етапи освітнього моніторингу та його види (адміністративний, педагогічний, психологічний). Функції моніторингу в освіті (інформаційна, діагностична, порівняльна, прогностична). Моніторинг як дієвий інструмент запровадження інклюзивних програм в практиці закладу освіти.</p> <p>Тема 2. Організація та проведення моніторингу в інклюзивному освітньому процесі. Інклюзія як інновація в менеджменті персоналу. Характерні особливості сутності інклюзії. Освітнє моделювання. Організація ефективного процесу впровадження інклюзивної освіти через створення системи маркетинго-моніторингових досліджень.</p> <p>Тема 3. Використання «індексу інклюзії» як інструменту моніторингу запровадження інклюзивних підходів в закладі дошкільної освіти. Історичні аспекти розробки «індексу інклюзії». Стратегія розвитку інклюзивного закладу освіти. Ключові концепції забезпечення інклюзивного підходу до розвитку загальноосвітніх закладів освіти («інклюзія», «бар'єри на</p>		

	<p>шляху участі дітей в освітньому процесі», «ресурси, спрямовані на підтримку навчання та участі» й «підтримка розмаїття».</p> <p>Мета використання «Індексу інклюзії».</p> <p>Процес самооцінювання відбувається відповідно до критеріїв та додаткових запитань.</p> <p><u>Модуль 2. Технологічні засади оцінювання, створення та розвитку інклюзивної практики в закладі дошкільної освіти.</u></p> <p>Тема 1. Напрями оцінювання створення та розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища.</p> <p>Комплексний підхід до оцінювання розвитку організаційної культури; освітньої політики на рівні закладу (внутрішні нормативні документи); запровадження інклюзивної практики.</p> <p>Тема 2. Інструменти оцінки створення й розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища: індикатори та запитання.</p> <p>Загальна характеристика індикаторів «індексу інклюзії».</p> <p>Проведення моніторингового дослідження з використанням індикаторів.</p> <p>Об'єднання індикаторів і запитань: культура, політика та практика закладу освіти.</p> <p>Тема 3. Створення плану інклюзивного розвитку закладу дошкільної освіти.</p> <p>Підготовчий етап (формування координаційної групи; перегляд підходів до планування діяльності закладу освіти; ознайомлення з основними концепціями за допомогою індикаторів і запитань)</p> <p>Вивчення ситуації з реалізацією інклюзивних підходів у діяльності закладу дошкільної освіти (вивчення думки персоналу та керівних органів; вивчення думки дітей; вивчення думки батьків/опікунів і членів місцевих громад; визначення пріоритетів).</p> <p>Розробка плану інклюзивного розвитку закладу освіти (Інтегрування визначених пріоритетів у діючий план діяльності закладу).</p> <p>Запровадження пріоритетних напрямів плану інклюзивного розвитку ЗДО (реалізація визначених пріоритетів; моніторинг та оцінка реалізації плану).</p> <p>Оцінка процесу впровадження інклюзивних підходів у діяльність ЗДО (оцінювання роботи з упровадження інклюзивних підходів у діяльність ЗДО; продовження роботи з упровадження інклюзивних підходів у діяльність закладу).</p>		
--	---	--	--

4.2. Плани семінарських, практичних та лабораторних занять

Тема «Організація та проведення моніторингу в інклюзивному освітньому процесі».

План.

1. Інклюзія як інновація в менеджменті персоналу.
2. Характерні особливості сутності інклюзії. Освітнє моделювання.
3. Організація ефективного процесу впровадження інклюзивної освіти через створення системи маркетинго-моніторингових досліджень.

Тема «Використання «індексу інклюзії» як інструменту моніторингу запровадження інклюзивних підходів в закладі дошкільної освіти».

План.

1. Історичні аспекти розробки «індексу інклюзії». Розробка «індексу інклюзії» в Україні.
2. Ключові концепції забезпечення інклюзивного підходу до розвитку загальноосвітніх закладів освіти («інклюзія», «бар'єри на шляху участі дітей в освітньому процесі», «ресурси, спрямовані на підтримку навчання та участі» й «підтримка розмаїття».
3. Мета використання «Індексу інклюзії».
4. Процес самооцінювання ЗДО відповідно до критеріїв та додаткових запитань.

Тема «Напрями оцінювання створення та розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища».

План.

1. Комплексний підхід до оцінювання розвитку організаційної культури; освітньої політики на рівні закладу (внутрішні нормативні документи); запровадження інклюзивної практики.
2. Загальна характеристика індикаторів «індексу інклюзії».
3. Проведення моніторингового дослідження з використанням індикаторів.
4. Об'єднання індикаторів і запитань: культура, політика та практика закладу освіти.

Планування індивідуальної роботи зі студентами денної форма навчання

№	Тема	Кількість годин	Кількість годин аудиторних	Кількість годин самостійна робота
1.	<u>Весняний семестр</u> <i>Теоретичні основи освітнього моніторингу в умовах інклюзії.</i>	40	6	34
1.1.	Система моніторингу як одна із форм підвищення якості інклюзивної освіти.	10	2	8
1.2.	Організація та проведення моніторингу в інклюзивному освітньому процесі.	16	2	14
1.3.	Використання «індексу інклюзії» як інструменту моніторингу запровадження інклюзивних підходів в закладі дошкільної освіти.	14	2	12
2.	<u>Осінній семестр</u> <i>Технологічні засади оцінювання, створення та розвитку інклюзивної практики в закладі дошкільної освіти</i>	50	6	44
2.1.	Напрями оцінювання створення та розвитку в закладі освіти	10	2	8

	інклюзивного освітнього середовища.			
2.2.	Інструменти оцінки створення й розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища: індикатори та запитання.	20	2	18
2.3.	Створення плану інклюзивного розвитку закладу дошкільної освіти.	20	2	18
Всього		90	12	78

4.3. Організація самостійної роботи студентів та форми звітності:

1. Підготувати питання для обговорення (8 год./6 тем =48 год.)

Модуль 1. Теоретичні основи освітнього моніторингу в умовах інклюзії.

Тема 1.1. Система моніторингу як одна із форм підвищення якості інклюзивної освіти.

Питання для обговорення:

1. Охарактеризуйте мету, об'єкт і предмет освітнього моніторингу в умовах інклюзії.
2. Розкрийте етапи освітнього моніторингу та його види (адміністративний, педагогічний, психологічний).
3. Охарактеризуйте функції моніторингу в освіті (інформаційна, діагностична, порівняльна, прогностична).
4. Охарактеризуйте моніторинг як дієвий інструмент запровадження інклюзивних програм в практиці закладу освіти.

Тема 1.2. Організація та проведення моніторингу в інклюзивному освітньому процесі.

Питання для обговорення:

1. Розкрийте інклюзію як інновацію в менеджменті персоналу. Характерні особливості сутності інклюзії.
2. Охарактеризуйте поняття «освітнє моделювання».
3. Охарактеризуйте організацію ефективного процесу впровадження інклюзивної освіти через створення системи маркетинго-моніторингових досліджень.

Тема 3. Використання «індексу інклюзії» як інструменту моніторингу запровадження інклюзивних підходів в закладі дошкільної освіти.

Питання для обговорення:

1. Охарактеризуйте історичні аспекти розробки «індексу інклюзії». Мета використання «Індексу інклюзії».
2. Розкрийте стратегію розвитку інклюзивного закладу освіти.
3. Охарактеризуйте ключові концепції забезпечення інклюзивного підходу до розвитку загальноосвітніх закладів освіти («інклюзія», «бар'єри на шляху участі дітей в освітньому процесі», «ресурси, спрямовані на підтримку навчання та участі» й «підтримка розмаїття».
4. Охарактеризуйте процес самооцінювання закладу освіти відповідно до критеріїв та додаткових запитань зазначених в «індексі інклюзії».

Модуль 2. Технологічні засади оцінювання, створення та розвитку інклюзивної практики в закладі дошкільної освіти.

Тема 2.1. Напрями оцінювання створення та розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища.

Питання для обговорення:

1. Охарактеризуйте сучасні підходи до розуміння поняття «інклюзивне середовище».
2. Розкрийте основні вимоги до функціонування інклюзивного освітнього середовища.
3. Охарактеризуйте комплексний підхід до
 - оцінювання розвитку організаційної культури;
 - освітньої політики на рівні закладу (внутрішні нормативні документи);
 - запровадження інклюзивної практики.

Тема 2.2. Інструменти оцінки створення й розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища: індикатори та запитання.

Питання для обговорення:

1. Дайте загальну характеристику індикаторів «індексу інклюзії».
2. Розкрийте процедуру проведення моніторингового дослідження з використанням індикаторів.
3. Об'єднання індикаторів і запитань: культура, політика та практика закладу освіти.
4. Розкрийте оцінку процесу впровадження інклюзивних підходів у діяльність ЗДО.

Тема 3. Створення плану інклюзивного розвитку закладу дошкільної освіти.

Питання для обговорення:

1. Охарактеризуйте підготовчий етап (*формування координаційної групи; перегляд підходів до планування діяльності закладу освіти; ознайомлення з основними концепціями за допомогою індикаторів і запитань*).

2. Розкрийте етап вивчення ситуації з реалізацією інклюзивних підходів у діяльності закладу дошкільної освіти (*вивчення думки персоналу та керівних органів; вивчення думки дітей; вивчення думки батьків/опікунів і членів місцевих громад; визначення пріоритетів*).

3. Розкрийте розробку плану інклюзивного розвитку закладу освіти (*інтегрування визначених пріоритетів у діючий план діяльності закладу*).

4. Запровадження пріоритетних напрямів плану інклюзивного розвитку ЗДО (*реалізація визначених пріоритетів; моніторинг та оцінка реалізації плану*).

2. Підготувати повідомлення з питань використання освітнього моніторингу для оцінки якості запровадження інклюзивних програм (6 год).

Орієнтовна тематика:

- система моніторингу як одна із форм підвищення якості інклюзивної освіти,
- моніторинг освітнього процесу в умовах інклюзії,
- моніторинг якості освіти як засіб підвищення якості інклюзивної практики,
- моніторинг – дієвий засіб формування освітньої політики інклюзивного закладу освіти,
- характеристика моніторингових досліджень освітніх процесів,
- характеристика видів освітнього моніторингу, їх особливості застосування в оцінці інклюзивної практики,
- освітній моніторинг як інструмент управління інклюзивними закладом освіти.

3. Створити презентацію «Індексу інклюзії» (4 год).

4. Здійснити оцінку діяльності закладу освіти за одним із індикаторів «Індексу інклюзії» (10 год).

5. Розробити рекомендації щодо усунення бар'єрів на шляху навчання й повноцінної участі дитини з особливими освітніми потребами в освітньому процесі ЗДО (10 год).

V. Контроль якості знань студентів

5.1. Форми і методи поточного контролю

Усне індивідуальне та фронтальне опитування, модульні контрольні роботи, самостійні письмові роботи, поточне тестування, індивідуалізоване спілкування студента з викладачем через мультимедійні засоби; використання мультимедійних освітніх технологій у процесі самонавчання (друковані, аудіо-, відеоматеріали та навчальні матеріали, що надходять з комп'ютерних мереж).

У процесі оцінювання навчальних досягнень магістрів застосовуються такі методи:

- *методи усного контролю*: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда.
- *методи письмового контролю*: модульне письмове тестування; реферат, самостійні письмові роботи.
- *методи самоконтролю*: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Кожний модуль включає бали за опрацювання лекцій, практичних і семінарських занять, виконання самостійної роботи, модульної контрольної роботи.

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Навчальні досягнення студентів оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

5.2. Форми і методи підсумкового контролю.

Залік.

Питання до заліку.

1. Вивчення ситуації з реалізацією інклюзивних підходів у діяльності закладу дошкільної освіти.
2. Етапи освітнього моніторингу в умовах інклюзії та його види.
3. Загальна характеристика індикаторів «індексу інклюзії».
4. Запровадження пріоритетних напрямів плану інклюзивного розвитку ЗДО.
5. Інклюзія як інновація в менеджменті персоналу.
6. Індикатори оцінки створення й розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища.
7. Історичні аспекти розробки «індексу інклюзії».
8. Ключові концепції забезпечення інклюзивного підходу до розвитку загальноосвітніх закладів освіти.
9. Комплексний підхід до оцінювання розвитку організаційної культури; освітньої політики на рівні закладу (внутрішні нормативні документи); запровадження інклюзивної практики.
10. Мета використання «Індексу інклюзії».
11. Мета, об'єкт і предмет освітнього моніторингу в умовах інклюзії.
12. Моніторинг як дієвий інструмент запровадження інклюзивних програм в практиці закладу освіти.
13. Напрями оцінювання створення та розвитку в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища.
14. Об'єднання індикаторів і запитань: культура, політика та практика закладу освіти.
15. Оцінювання роботи з запровадження інклюзивних підходів у діяльність ЗДО.

16. Організація ефективного процесу впровадження інклюзивної освіти через створення системи маркетинго-моніторингових досліджень.
17. Оцінка процесу впровадження інклюзивних підходів у діяльність ЗДО.
18. Підготовчий етап (формування координаційної групи; перегляд підходів до планування діяльності закладу освіти; ознайомлення з основними концепціями за допомогою індикаторів і запитань)
19. Проведення моніторингового дослідження з використанням індикаторів.
20. Процес самооцінювання відбувається відповідно до критеріїв та додаткових запитань.
21. Розробка плану інклюзивного розвитку закладу освіти (Інтегрування визначених пріоритетів у діючий план діяльності закладу).
22. Система моніторингу як одна із форм підвищення якості інклюзивної освіти.
23. Створення плану інклюзивного розвитку закладу дошкільної освіти.
24. Стратегія розвитку інклюзивного закладу освіти.
25. Функції моніторингу в освіті.

5.3. Критерії оцінювання знань студентів

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, де зазначено види й терміни контролю.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4-бальну) та європейську (ECTS) шкалу.

Підсумкова кількість балів (max – 100)	Оцінка за 4-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС
1 – 34	«незадовільно» (з обов'язковим повторним курсом)	F
35 – 59	«незадовільно» (з можливістю повторного складання)	FX
60 – 68	«задовільно»	E
69-74	«задовільно»	D
75 – 82	«добре»	C
83 – 89	«добре»	B
90 – 100	«відмінно»	A

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання
відмінно	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь, за виконання завдань у повному обсязі.
добре	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань; за виконання завдань у достатньому обсязі.
задовільно	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань.
незадовільно	виставляється студентіві, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентіві, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення.

VII. Основні допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Базова

1. Антонова В. Організація внутрішкільного моніторингу / Антонова В., Єрмолова Л., Білоненко Л. // Завуч. – 2006. - № 6. – С. 10-13.
2. Бондар О. критерії експертного оцінювання навчально-виховної діяльності загальноосвітніх шкіл : навч. –метод. посібник. – Тернопіль, 2007. – 116 с.
3. Волошина Т.А., Лапшина І.С., Лупінович С.М., Лупінович К.С. Організація ефективного процесу впровадження інклюзивної освіти через створення системи маркетинго-мониторингових досліджень / Педагогічний альманах, 2014. – ВИПУСК 24. – С. 242-248.
4. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка (під ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка). — К., 2004.
5. Дятленко Н., Софій Н., Кавун Ю. Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників проекту.— К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2005.
6. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г. В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.
7. Єрмола А. М. Технологія моніторингу якості освіти : навчально-методичний посібник / А. М. Єрмола. – К. : Курсор, 2008. – 173 с.
8. Єфімова С. М. Вивчення стану готовності педагога до інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу // Наук. записки Інституту психології АПН України ім. Г. С. Костюка. — Вип. 26. — К., 2005.
9. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: Навчально-методичний посібник / Кол. упорядників: Патрикєєва О. О., Софій Н. З., Луценко І. В., Василяшко І. П. Під заг. ред. Шинкаренка В. І., — К.: ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2011. — 96 с.
10. Лапшина І. С. Використання сучасних інформаційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища / І. С. Лапшина, С. М. Лупінович // Матеріали VI Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / Упор. Назаренко Г. А. – Черкаси : ЧОПОПП, 2014. – С. 79-84.
11. Патрикєєва О. О. Індекс інклюзії : дошкільний навчальний заклад : навчально-методичний посібник / за заг. ред. В. І. Шинкаренка. – К. : Видавничий дім «Плеяда», 2011. – 100 с.
12. Сейфер С., Бауман М. Індивідуалізація навчання дітей молодшого шкільного віку. - К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000.
13. Стан запровадження інклюзивної освіти в Україні : аналітичний звіт за результатами моніторингового дослідження. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2014. – 115 с.
14. Залучення дітей з особливими потребами: Методичне керівництво до програми „Крок за кроком”. – К., 2000. – 224 с.
15. Інклюзивна освіта: Стан і перспективи розвитку в Україні: Наук.-метод. зб. до Всеукраїнської наук.-практ. конференції в рамках реалізації проекту „Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими потребами” ІВРР-ТАСІС Європейської комісії /ВФ „Крок за кроком” – К., 2007. – 180 с.
16. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Самміт-Книга, 2009. – 272
17. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах. Курс для викладачів ВНЗ. пер. з англ. – Київ, 2000. – 224 с.
18. Створення ресурсних центрів. Посібник для батьків дітей з особливими потребами /ВФ „Крок за кроком” – К., 2007. – 216 с.

Допоміжна

1. Алехина С. В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании / С. В. Алехина, М. Н. Алексеева, Е. Л. Агафонова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 83–92.
2. Андрійчук С. Сучасна система соціального обслуговування і реабілітації дітей з особливими потребами / С. Андрійчук // Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна. – 2005. – Вип. 20. – С. 178–184.
3. Аристова Л.В. Физкультурно-спортивные сооружения для инвалидов: учебное пособие. – Москва: Советский спорт, 2002. – 192 с.
4. Архипова Е.Ф. Логопедическая работа с детьми раннего возраста: Учеб. пособие. – Москва: АСТ: Астрель, 2006. – 222 с.
5. Балакірська Л. В. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами / Л. В. Балакірська // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 6. – С. 11–13.
6. Бех І.Д. Гуманізація спеціальної освіти аномальних дітей як соціально-педагогічна проблема // Дефектологія. – 1999. – № 1. – С. 19–23.
7. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен / Віталій Бондар // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 10–14.
8. Быков Д. А. Опыт создания реабилитационного комплекса для детей с ограниченными возможностями / Д. А. Быков // Педагогика. – 2007. – № 6. – С. 27–31.
9. Вахтель Г. Инклюзивное обучение детей с проблемами в развитии как актуальное направление образовательной политики и подготовки педагогических кадров в Германии / Г. Вахтель // Социальная педагогика. – 2009. – № 1. – С. 24–27.
10. Вачков И. В. Модель формирования позитивного отношения к младшим школьникам с ограниченными возможностями здоровья у их сверстников / И. В. Вачков // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 59–65.
11. Возна Ю. Змістові компоненти роботи соціального педагога з дітьми із обмеженими можливостями / Ю. Возна // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка / редкол.: М. Вашуленко, А. Вихрущ, Л. Вознюк та ін. – Тернопіль, 2008. – № 3. – С. 113–117. – Соціальна педагогіка.
12. Годовникова Л. В. Условия интегрированного образования детей с нарушениями развития / Л. В. Годовникова // Педагогика. – 2008. – № 8. – С. 36–43.
13. Горбачева Л. М. Роль реабилитационного центра в комплексной реабилитации детей и подростков с ограниченными возможностями / Л. М. Горбачева // Работник социальной службы. – 2007. – № 3. – С. 30–43.
14. Гріневич Ж. Орієнтація на особистість : робота в інклюзивних класах / Жанна Гріневич // Початкова освіта. Шкільний світ. – 2011. – № 46. – С. 6–8.
15. Дегтяренко Т. М., Вавіна Л. С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: Навчальний посібник. – Суми : ВТД „Університетська книга”, 2008. – 302 с.
16. Досвід залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл / О. Кунанець, Н. Герцик, О. Озарко, Г. Дідух // Психолог. Шкільний світ. – 2004. – № 37. – С. 18–21.
17. Дошкольное воспитание аномальных детей: Книга для учителя и воспитателя / Под ред Л.П. Носковой. – М., 1993. – 347 с.
18. Запровадження інклюзивної освіти в ЗНЗ / упоряд. С. В. Корніцова // Управління школою. – 2011. – № 1/3. – С. 73–92.
19. Зарецкий В. К. О возможности индивидуализации образовательного процесса на основе рефлексивно-деятельностного подхода в инклюзивной практике / В. К. Зарецкий, М. М. Гордон // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 19–26.

20. Инклюзивное образование как первый этап на пути к включающему обществу / Н. Я. Семаго, М. М. Семаго, М. Л. Семенович [и др.] // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 51–59.
21. Иттерстад Г. Инклюзия – что означает это понятие, и с какими проблемами сталкивается норвежская школа, претворяя его в жизнь? / Г. Иттерстад // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 41–49.
22. Ілляшенко Т. Діти з церебральним паралічем у загальноосвітній школі / Т. Ілляшенко // Початкова школа. – 2008. – № 11. – С. 58–62.
23. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі / Т. Ілляшенко // Початкова школа. – 2007. – № 12. – С. 46–49.
24. Ілляшенко Т. Яка вона – інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі / Тамара Ілляшенко // Початкова школа. – 2011. – № 5. – С. 47–50.
25. Инклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 7. – С. 17–22.
26. Инклюзивне навчання: партнерські стосунки з родинами / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 10. – С. 1, 20–25.
27. Кашуба Л. В. Инклюзивна модель навчання: компетентнісний підхід / Л. В. Кашуба // Завучу. Усе для роботи. – 2011. – № 13/14. – С. 32–11–32–15.
28. Колупаєва А. Нормативне забезпечення інклюзивного навчання / А. Колупаєва // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 9. – С. 26–32.
29. Конопацька О. Инклюзивне навчання : [корекційна спрямованість процесу навчання в спеціальних навчальних закладах] / О. Конопацька // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 43. – С. 22–27.
30. Корепанова И. А. Общение и деятельность – два основания для проектирования интегративных (инклюзивных пространств) / И. А. Корепанова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 3. – С. 12–18.
31. Корнієнко Н. Инклюзивна освіта в Донецькій області : стан і перспективи розвитку / Наталя Корнієнко // Психолог. Шкільний світ. – 2011. – № 21. – С. 7–11.
32. Кравець Н. Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання / Н. Кравець, В. Шорохова // Рідна школа. – 2009. – № 11. – С. 52–56.
33. Країни – різні, підхід – один : [інклюзивна освіта за рубежом] / підгот. Максим Короденко // Освіта України. – 2011. – 18 лип. (№ 53/54). – С. 9.
34. Кутепова Е. Н. Опыт взаимодействия специального (коррекционного) и общего образования в условиях инклюзивной практики / Е. Н. Кутепова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 103–112.
35. Левченко И.Ю. Технологи обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата: учеб. Пособие. – Москва: Академия, 2001. – 192 с.
36. Луценко І. Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими потребами / І. Луценко // Психолог. Шкільний світ. – 2005. – № 40. – С. 19–27.
37. Рождественський [та ін.]. – К., 2011. – Т. 13, Ч. 4. – С. 236–240. – Бібліогр. в кінці ст.
38. Муренець Л. С. Навчання дітей зі зниженим зором / Л. С. Муренець // Управління школою. – 2011. – № 1/3. – С. 93–95. – Інклюзивна освіта.
39. Назарова Н. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблема внедрения / Н. Назарова // Социальная педагогика. – 2010. – № 1. – С. 77–87.
40. Організація діяльності інклюзивної школи / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 8. – С. 21–27.
41. Особливості управління інклюзивною школою / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 11. – С. 23–28.
42. Рогова В. Рівний доступ до якісної освіти : інклюзивна освіта в сучасному навчальному закладі / Віра Рогова // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 38. – С. 27–32.

43. Тесленко В. Соціально-педагогічне проектування як засіб управління регіональною системою соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями / В. Тесленко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 1. – С. 35–40. – Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю.
44. Токарь И. Е. Инклюзивное образование: опыт и перспективы развития / И. Е. Токарь // Социальная педагогика. – 2011. – № 5. – С. 93–105.
45. Трофимова В. Воспитание гуманных взаимоотношений нормально развивающихся детей и их сверстников с ограниченными возможностями / В. Трофимова // Воспитание школьников. – 2007. – № 6. – С. 23–27. – Социальному педагогу.
46. Троянова Т. В. Спадкоємність у процесі соціалізації дітей з особливими потребами дошкільного віку і початкової ланки освіти / Т. В. Троянова // Педагогічні науки : збірник наукових праць / редкол.: Є. С. Барбіна, В. Л. Федяєва, В. В. Кузьменко та ін. – Херсон, 2007. – Вип. 45. – С. 408–411.
47. Шевцов А.Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я: Монографія. – Київ: НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. – 240 с.
48. Ярмошук І. Інклюзивне навчання в системі освіти / І. Ярмошук // Шлях освіти. – 2009. – № 2. – С. 24–28.

Корисні ресурси

- Віденська декларація (Vienna Declaration/programme for All, 1993), www.ilo.org/public/english/employment/skills/disability.
2. Дакарські рамки дій (Dakar Framework for Action, UNESCO, 2000), www.unesdoc.unesco.org.
3. Жомтьєнська декларація (Education for All, Jomtien, 1990), [www.unesco.org/education/efa/ed for all/background/jomtien declaration](http://www.unesco.org/education/efa/ed%20for%20all/background/jomtien%20declaration).
4. Конвенція ООН про права інвалідів (UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006), www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml.
5. Конвенція ООН про права дітей (UN Convention on the Rights of the Child, 1089), www2.ohchr.org/english/law/pdf/crc.pdf.
6. Конвенція ООН про захист прав та гідності осіб з інвалідністю (Comprehensive and Integral International Convention on the protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, 2006), www.un.org/esa/socdev/enable/documents.
7. Освіта для всіх — ініціатива «Швидке простеження» (Education for All—Fast Track Initiative), www.educationfasttrack.org/default.asp.
8. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (Standard Rules on the Equalization of Opportunities of Persons with Disabilities, UN, 1993), www.independentliving.org/standardrules.
9. Саламанкська декларація та Рамки дій (Salamanca Statement and Framework for Action, UNESCO, 1994), www.unesdocunesco.org.
10. Akfuvfycmri iyiwifnbdb (Flagship Initiatives? 2000)? [www.unesco.org/education/efa/know/11.sharing/flagship initiatives/disability last version. shtml](http://www.unesco.org/education/efa/know/11.sharing/flagship%20initiatives/disability%20last%20version.shtml).
12. Цілі розвитку тисячоліття (The Millennium Development Goals, 2007), www.mdgs.un.org.

Інформаційні ресурси

1. www.education-inclusive.com
2. ussf.kiev.ua/
3. osvitportal.lviv.ua
4. www.blind.org.ua
5. pedpresa.com.ua
6. <http://knowledgeloom.org/pd>
7. www.includingsamuel.com
8. www.includingsamuel.com/screenings/host.
9. www.IncludingAllKids.org

10. www.includingsamuel.com
11. www.includingsamuel.com/resources
12. <http://groups.to/includingsamuel/>
13. www.includingsamuel.com/screenings/host
14. www.includingsamuel.com/presskit